

Jurisprudential Strategies for Preventing the Social Harm of Murder

1. *Morteza Akbari Ziarani*
2. *Zahra Fehrest**
3. *Majid Vaziri*

1. Ph.D. Student, Department of Fiqh and Fundamentals of Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Associate Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
3. Associate Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Email: fehrest41@yahoo.com Received: 24.10.2023 Acceptance: 15.12.2023

*Journal of
Socio-political studies of Iran's
contemporary history*

eISSN: 2821-1294
<http://journalspsich.com>
Vol. 2, No 3, Pp: 191-213
Autumn 2023

Original research article

How to Cite This Article:

Akbari Ziarani, M., Fehrest, Z., & Vaziri, M. (2023). Jurisprudential Strategies for Preventing the Social Harm of Murder, *spsich*, 2(3): 191-213.

© 2023 by the authors. License Iran-Mehr: The Institute for Social Study and Research, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license) (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

Abstract

Today, social harms are considered major issues in human societies. Consequently, scholars are striving to find solutions to these problems. Social harms are multi-dimensional, lawful, controllable, and preventable phenomena. Scientific study in this area can greatly assist in planning the three stages of harm identification, prevention, and treatment. Islam, as the most comprehensive of the divine religions, places significant emphasis on the prevention of social harms. One of the most important social harms is intentional murder. Murder is the greatest violation of a person's bodily integrity. The most important asset of an individual is their existence and life. The importance of preserving life lies in the fact that life is central to human duty and happiness. God has mentioned this topic in multiple verses of the Holy Quran. The aim of this research is to identify the main causes of intentional murder in Iran and to propose jurisprudential strategies for preventing this social harm using descriptive and analytical methods. The findings indicate that the main causes of intentional murders in Iran, in order, are: disputes and altercations, family conflicts, illicit

relationships, financial disputes, theft, revenge, and extortion. The results of this research show that by scrutinizing the rich source of dynamic Islamic jurisprudence, strategies can be presented to prevent the occurrence of intentional murder, which will significantly reduce this harm. Dynamic Shiite jurisprudence offers strategies for preventing the social harm of intentional murder, such as: maintaining composure and controlling anger and rage, encouraging education and learning, avoiding greed, covetousness, and envy, refraining from suspicion, eliminating grudges and feelings of revenge, committing to piety and virtue, promoting chastity and modesty, emphasizing the importance of work and employment, avoiding unemployment, and increasing individuals' tolerance thresholds.

Keywords: Social harms, murder, jurisprudence, strategy, prevention.

راهکارهای فقهی پیشگیری از آسیب اجتماعی قتل

مرتضی اکبری زیارانی^۱

زهرا فهرستی*^۲

مجید وزیری^۲

۱. دانشجوی دکتری، گروه فقه و مبانی حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲. دانشیار، گروه فقه و مبانی حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

fehrest41@yahoo.com

ایمیل نویسنده مسئول:

پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۲۴

دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۰۲

فصلنامه علمی

مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ معاصر ایران

شاپا (الکترونیکی): ۲۸۲۱-۱۲۹۴

http://journalspsich.com

دوره ۲ | شماره ۳ | صص ۲۱۳-۱۹۱

پاییز ۱۴۰۲

نوع مقاله: پژوهشی

به این مقاله به شکل زیر استناد کنید:

درون متن:

(اکبری زیارانی و همکاران، ۱۴۰۲)

در فهرست منابع:

اکبری زیارانی، مرتضی، فهرستی، زهرا، و

وزیری، مجید. (۱۴۰۲). راهکارهای فقهی

پیشگیری از آسیب اجتماعی قتل. مطالعات

سیاسی-اجتماعی تاریخ معاصر ایران، ۲(۳):

۱۹۱-۲۱۳.

چکیده

امروزه آسیب‌های اجتماعی از مسائل مهم جوامع بشری محسوب میشوند. به همین علت اندیشمندان درصدد یافتن راه‌حلی برای این مشکلات هستند. آسیب‌های اجتماعی پدیده‌هایی چند بُعدی، قانونمند، قابل کنترل و پیشگیری هستند. مطالعه علمی در این زمینه میتواند در برنامه ریزی مراحل سه گانه آسیب شناسی، پیشگیری و درمان کمک شایانی بکند. دین مبین اسلام نیز به عنوان کامل‌ترین دین از ادیان الهی تاکید فراوانی بر پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی دارد. یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی، قتل عمدی است. قتل بزرگترین تعرض به تمامیت جسمانی اشخاص است. مهم‌ترین دارایی یک فرد، هستی و جان اوست. موضوع حفظ جان از این رو اهمیت دارد که جان، دایره مدار تکلیف و سعادت انسان است. خداوند در قرآن کریم در آیات متعددی به این موضوع اشاره کرده است. هدف از این پژوهش، شناسایی مهم‌ترین علل وقوع قتل عمدی در کشور ایران و همچنین راهکارهای فقهی پیشگیری از این آسیب اجتماعی با روش توصیفی و تحلیلی است. یافته‌ها حکایت از این دارد که مهم‌ترین علل وقوع قتل‌های عمدی در ایران به ترتیب عبارتند از: نزاع و درگیری، اختلافات خانوادگی، روابط نامشروع، اختلافات مالی، سرقت، انتقام و

اخاذی. نتایج پژوهش حاضر نشان دهنده این است که با مذاقه در منبع غنی فقه پویای اسلامی میتوان راهکارهایی در جهت پیشگیری از وقوع پدیده قتل عمدی ارائه داد که تا حدود زیادی در کاهش ایجاد این آسیب، نقش و تاثیر بسزایی خواهند داشت. فقه پویای شیعه راهکارهایی را برای پیشگیری از بروز آسیب اجتماعی قتل عمدی ارائه کرده است. راهکارهای نظیر: حفظ خونسردی و کنترل خشم و عصبانیت، تشویق به افزایش سواد و علم آموزی، پرهیز از حرص، طمع و حسد، پرهیز از سوء ظن، برکندن کینه و عقده و حس انتقام، اهتمام به تقوا و پرهیزگاری، عفاف و پاکدامنی، اهمیت به موضوع کار و اشتغال و پرهیز از بیکاری و افزایش آستانه تحمل در افراد.

کلیدواژه‌ها: آسیب‌های اجتماعی، قتل، فقه، راهکار، پیشگیری.

مقدمه و بیان مسئله

پدیده آسیب‌های اجتماعی یکی از انکار ناپذیرترین واقعیت‌های جامعه ما، همانند دیگر جوامع می‌باشد و یکی از سنجیده‌ترین روش‌ها برای مهار آن، اعمال راهکارهای پیشگیرانه می‌باشد. بنابراین تا علل وقوع آسیب‌های اجتماعی را ندانیم، بی‌تردید نمی‌توانیم از وقوع آن‌ها پیشگیری کنیم. از دیدگاه علمی، جلوگیری از بروز هر مفسده و معضل اجتماعی و فردی، بهترین شیوه مبارزه با آن است. (کریمی، ۱۳۸۹؛ ۷۴)

مسئله آسیب‌های اجتماعی از مهم‌ترین معضلات تهدید کننده زندگی اجتماعی است که با از میان بردن نیروها و توانمندی‌های جامعه، نقش مخربی در سلامت و فرایند توسعه و پیشرفت جامعه دارد. تجربه بسیاری از کشورها و از جمله ایران طی سال‌های گذشته نشان داده است که مقابله با آسیب‌های اجتماعی با افزودن به نیروهای انتظامی، تشکیلات قضایی، وضع قوانین و مجازات‌های شدیدتر، چندان ثمربخش نیست و صاحب نظران از دیرباز مهمترین راهکار پیشگیری از وقوع آسیب‌های اجتماعی را شناسایی عوامل بروز این آسیبها و سعی در از بین بردن این عوامل و یا کاهش اثرات آن دانسته‌اند (زنگی آبادی، ۱۳۹۳، ۱۱۲؛ خیام باشی و دیگران، ۱۳۹۳؛ ۱۱۲). گسترش تامل برانگیز آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای ناپه‌نجان در اشکال مختلف در کشور، موجب جریحه دار شدن عواطف و احساسات جامعه اسلامی شده، فلذا موضوع حراست و صیانت از مرزها و کیان دینی جامعه و ارزش‌های اسلامی و الهی، به یک مسئله اجتماعی تبدیل شده است. امروزه آسیب‌های اجتماعی به عنوان یک «مسئله و مشکل کلان» تبدیل شده است. لذا باید راه‌حلهایی برای برطرف کردن آن‌ها و خروج از این وضع ناخوشایند یافت. با توجه به افزایش آسیب‌های اجتماعی و از آنجایی که شارع مقدس و به تبع آن قانونگذار نسبت به وقوع آسیب‌هایی مانند قتل حساسیت و اهمیت ویژه‌ای دارد؛ لذا قطعا راه‌حلهایی در متون دینی ما برای پیشگیری از وقوع چنین آسیب‌هایی نیز پیش بینی شده، که نگارنده، سعی در واکاوی متون دینی و فقهی جهت ارائه آن راهکارها دارد. ضرورت و دغدغه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفع آثار زیانبار آن، و از طرفی فقدان تحقیقات منسجم، منظم و پیوسته‌ای در این زمینه؛ که بر مبنا و محوریت علوم انسانی اسلامی باشد؛ نگارنده را بر آن داشت؛ که با ارائه راه‌حل‌های علمی و در عین حال کاربردی، با استفاده از ظرفیت‌های فقه و متون دینی و بعضا علم حقوق، جامعه شناسی و ...، راهکارهایی جهت پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی قتل را مد نظر قرار دهد. راه‌حل‌های ارائه شده در رابطه با پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی قتل، بیشتر با محوریت علم جرم شناسی یا جامعه شناسی بوده و هم چنین، بخش عمده تحقیقات صورت گرفته در حوزه علوم اشاره شده برگرفته از منابع علوم انسانی غربی و

سکولار بوده و توجه کمتری به علم فقه و حقوق اسلامی شده است. پس فقه توانایی و ظرفیت شایسته‌ای در این عرصه دارد و باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

دین اسلام برنامه‌ی جامعی برای کنترل و پیشگیری از کجروی دارد. بنابراین، استخراج آموزه‌های اسلامی در این باره می‌تواند کمک مؤثری به مسئولان نظام اسلامی برای مقابله با آسیب‌های اجتماعی باشد (داوری و همکاران، ۱۳۹۲؛ ۷). لذا در پژوهش حاضر به بررسی و ارائه راهکارهایی با اتکاء و مبتنی بر فقه و علوم اسلامی در جهت شناسایی و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی قتل عمدی خواهیم پرداخت. میتوان با عمل به آموزه‌های فقهی، دینی و عمل به سیره و اندیشه‌های معصومین (علیهم السلام) سد محکمی در برابر آسیب‌های اجتماعی ایجاد کرد. عمل به آموزه‌های فقه انور، سیره و اندیشه‌های حضرات معصومین (علیهم السلام)، ضمن کاهش رفتارهای ناپه‌نچار و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، موجب حرکت در مسیر تعالی و رسیدن به سعادت خواهد شد. اعتقادات مذهبی در زندگی فردی و اجتماعی، امنیت و مصونیت و آرامش ویژه‌ای را برای انسان فراهم می‌سازد که به برکت آن، شخصیت اجتماعی افراد رشد و تکامل می‌یابد و بر قدرت تحمل رنجها و صدمات احتمالی می‌افزاید و بنابراین به نوبه ی خود می‌تواند از بروز آسیب‌های اجتماعی جلوگیری به عمل آورد. (حکمت، ۱۳۷۰، ۲۱۵) یکی از مهم‌ترین عواملی که باعث اخلاص در امنیت جامعه می‌شود قتل است، قتل از جمله آسیب‌های اجتماعی است که دیدگاه‌ها و فرضیات مختلفی پیرامون آن ارائه شده است و عده‌ای از نظرپردازان بر این باورند که افراد هنجارشکن نقش مؤثری در وقوع آن دارند که به دلایل مختلف نتوانسته اند خود را با مقتضیات اجتماعی و هنجاری وفق دهند. در سال‌های اخیر شاهد وقوع قتل‌های متعددی در جامعه هستیم که مرتکبان آن به دلایل و انگیزه‌های گوناگون همانند قتل‌های اقتصادی، اعتقادی، فرهنگی، اجتماعی، عشقی، ناموسی و امثال اینها با استفاده از روش‌های مختلف این کار را انجام می‌دهند. (شیرزاد و دهنوی، ۱۳۹۱؛ ۹۳-۹۲)

از دیدگاه جامعه شناسی انحرافات، پدیده قتل عمدی، یکی از مسائل و آسیب‌های اجتماعی مهم محسوب میشود. علت این که قتل عمدی از جمله آسیب‌ها و مسائل اجتماعی به حساب می‌آید، آن است که، مسائل اجتماعی بر اساس هنجارها و ارزش‌هایی که بر جامعه حاکم هستند، وضعیتی نامطلوب شناخته میشوند که حیات جامعه را تهدید میکند. یکی از آثار مهم پیشگیری از وقوع آسیب قتل عمدی، افزایش احساس امنیت در سطح جامعه میباشد. بررسی و پژوهش در موضوع قتل عمدی نسبت به آسیب‌های اجتماعی دیگر از آن از چند جهت دارای اهمیت است. اولاً: اینکه، در جرائم یا آسیب‌های اجتماعی دیگر امکان جبران خسارت برای فردی که آسیب دیده وجود دارد، امادر مورد قتل با توجه به اینکه حیات از فرد مقتول گرفته شده است، لذا امکان بازگشت

حیات و زندگی مجدد برای وی میسر نیست. ثانیاً: بازتاب‌های منفی و آثار مخرب روانی شدیدتری که این آسیب، نسبت به سایر آسیب‌های اجتماعی، به جامعه وارد می‌نماید. ثالثاً: ایجاد مشکلات اقتصادی که برای خانواده مقتول به همراه خواهد داشت. رابعاً: قتل به عنوان أم الجنایات شناخته می‌شود. زیرا این آسیب نسبت به آسیب‌های دیگر از لحاظ شدت صدمات و نتایج آن از اهمیت بیشتری برخوردار می‌باشد و نمیتوان آن را با سایر آسیب‌ها مقایسه کرد.

لذا شناسایی علل و عوامل موثر در بروز این آسیب از اهمیت بالایی برخوردار است. در رابطه با پیشینه پژوهشی موضوع تحقیق حاضر، میتوان این ادعا را کرد که چنین موضوعی تاکنون از دیدگاه فقهی مورد تحقیق و نگارش قرار نگرفته است. صرفاً آثاری در قالب تالیف مقاله و پایان نامه و از دیدگاه حقوق موضوعه مورد نگارش قرار گرفته است. آنچه تحقیق حاضر را از سایر تحقیقات صورت گرفته متمایز میکند، بررسی فقهی پیشگیری از آسیب اجتماعی قتل می‌باشد. سوالی که مطرح است این که فقه پویای اسلام، چه راهکارهایی را در جهت پیشگیری از وقوع قتل عمدی ارائه داده است؟ لذا هدف اصلی از تحقیق حاضر، شناخت راهکارهای فقهی و بعضاً حقوقی پیشگیری از وقوع آسیب اجتماعی قتل عمدی است. لازم به ذکر است که منظور از قتل در این تحقیق، قتل عمدی است. یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی پدیده قتل است. چرا که این پدیده دارای آثار و تبعات متعدد روانی، اجتماعی و حتی اقتصادی است. پدیده قتل در اکثر کشورها و از جمله کشور ایران به عنوان یکی از مهم‌ترین جرائم و آسیب اجتماعی به شمار می‌رود. زیرا بر اساس ارزش‌ها و هنجارهایی که حاکم بر جامعه است، قتل به عنوان وضعیت نامطلوب شناخته می‌شود که امنیت افراد و جامعه را به خطر انداخته و تهدید میکند و عوارض و پیامدهای نامطلوبی را در جامعه ایجاد میکند. وقوع پدیده قتل عمدی میتواند متأثر از عوامل مختلفی باشد. عوامل فرهنگی، اقتصادی، روانی، زیستی و... در بروز پدیده قتل عمدی نقش آفرین و تاثیر گذار است. از دیگر عوامل تاثیر گذار بر افزایش آسیب اجتماعی قتل عمدی، محیط فرهنگی خانواده و جامعه‌ای است که فرد در آن زندگی می‌نماید و رشد می‌کند. شناسایی مهم‌ترین عوامل ارتکاب قتل عمدی، کمک زیادی در کاهش و به حداقل رساندن جرایم و افزایش امنیت در جامعه خواهد کرد. اهمیت پدیده قتل عمدی به اندازه‌ای است که در آیات متعددی از قرآن کریم به این موضوع پرداخته شده است. خداوند در قرآن کریم انسان را خلیفه الله خوانده و ارزش جان یک انسان را برابر با ارزش جان همه انسان‌ها دانسته است و می‌فرماید: ((مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا)) (نساء / ۳۲) «هر کس، کسی را جز به قصاص قتل یا [به کیفر] فساد در زمین بکشد چنان است که گویی همه مردم را کشته باشد و هر کس، کسی را زنده بدارد چنان است که گویی تمام مردم را زنده داشته است».

بررسی و پژوهش در باب قتل، به نسبت دیگر آسیب‌های اجتماعی موجود، از آن جهت اهمیت بسیاری دارد که در برخی از جرایم و آسیب رساندن، علاوه بر این که فرد مجرم مجازات میشود، بلکه امکان جبران خسارت برای فرد آسیب دیده وجود دارد. اما در مورد قتل، حق حیات از فردی گرفته شده و امکان بازگشت به زندگی برای فرد مقتول مقدور نیست. (کوپایی و بشارتی فرد، ۱۳۹۶، ۳۴)

تعریف لغوی و اصطلاحی قتل

تعریف قتل

واژه‌ی "قتل" در لغت به معنی ازالهی روح از بدن (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ ق، ۶۶۵) و از بین رفتن زندگی است (مصطفوی، ج ۹، ۱۳۶۰، ۱۹۳). فقها قتل را چنین تعریف کرده‌اند: ((و هو ازهاق النفس المعصومة المكافئة عمدا عدوانا))؛ (محقق حلی، ۱۳۸۴، ج ۴؛ ۹۷۱) «خارج کردن جان و روح انسان هم‌تا که مورد حمایت شرع است از روی عمد و ستم (عدوان)».

در اصطلاح، قتل موجب قصاص عبارت است از: «بیرون کردن روح معصوم (بی‌گناه و محترم) از بدن انسان است عمداً با شرایطی که می‌آید.» (خمینی، ج ۲، ۱۳۹۹، ۵۴۳). تعریف اصطلاحی قتل عبارت است از: «عملی که ادامه‌ی زندگی و حیات را از انسان گرفته و به مرگ شخص منجر شود» (مصطفوی، ج ۹، ۱۳۶۰، ۱۳۹).

تعریف آسیب اجتماعی

آسیب اجتماعی به هر نوع عمل فردی یا جمعی گفته می‌شود که در راستای اصول اخلاقی و قواعد عام عمل جمعی یا غیررسمی جامعه محل فعالیت کنشگران قرار نمی‌گیرد و در نتیجه با منع قانونی و یا قبح اخلاقی و اجتماعی روبه رو می‌گردد. (وروایی و سهرابی، ۱۳۹۸؛ ۱۵)

مهم‌ترین علل وقوع قتل عمدی در ایران و راهکارهای فقهی و حقوقی پیشگیری از آن

عوامل مختلفی در وقوع قتل عمدی دخیل هستند و هر کدام به نوبه خود، نقش متفاوتی را ایفاء می‌نمایند. عوامل فرهنگی، اقتصادی، روانی (نظریه سایکوزنیک)^۱، اجتماعی، زیستی (نظریه بیوژنیک)^۲، جامعه‌شناسی (سوسیوژنیک)^۳ و... همگی در بروز قتل موثر و دخیل هستند. آمارها حکایت از این دارد که سومین عامل تشکیل‌دهنده‌های قضایی در کشور مسئله خشونت است. (برگرفته از سایت اینترنتی <https://aftabnews.ir/fa/news/837483>)

مهم‌ترین علل وقوع قتل عمدی عبارتند از: نابسامانی‌های خانوادگی و عدم تعاملات صحیح در سطح خانواده، بیکاری، فقر، اعتیاد، همنشینی با گروه‌های کجرو (همنشینی با دوستان ناباب)، ترک تحصیل، شهرت طلبی، تحریک‌آنی و تحریک‌پذیری، مذکر بودن، روحیه ماجراجویی، عدم مسئولیت‌پذیری، هیجان‌طلبی، روحیه پرخاشگری و عصبانیت، مصرف مشروبات الکلی، حفظ حیثیت و آبرو، حرص و طمع مال‌اندوزی، اختلافات ملکی، ارث و میراث، مشاجرات و اختلافات خانوادگی، حاشیه‌نشینی، ترویج فرهنگ غربی، دین‌گریزی جوانان، فقدان مهارت‌های اساسی زندگی، دعوای ناموسی و ارتباطات غیر اخلاقی و منافی عفت، ناکامی‌ها و سرخوردگی‌های زندگی و... همچنین بر اساس تحقیقات به عمل آمده، نرخ وقوع قتل در میان زنان کمتر از مردان می‌باشد و اکثر قتل‌های انجام گرفته بین گروه‌های سنی زیر ۲۱ سال بوده و اکثر قتل‌ها در بین افراد کم‌سواد

۱- حرکات غیر طبیعی سایکوزنیک، حرکات غیر طبیعی آهسته یا سریع و یا وضعیت‌های غیرطبیعی بدن هستند که آن‌ها را نمی‌توان به یک ضایعه یا اختلال عملکرد عضوی در سیستم عصبی نسبت داد؛ این دسته، در کلینیک اختلالات حرکتی، گروه شایعی را تشکیل می‌دهند. منشأ این حرکات به طور عمده اختلالات روان‌پزشکی یا روحی (سایکولوژیکال) است. (چیت ساز، ۱۳۸۸؛ ۸۸۲)

۲- این نظریه علت ارتکاب قتل را ناشی از ویژگی‌های جسمی و زیستی انسانها میدانند که شامل نظریه اتولوژی و ژنتیک می‌باشد. وجود دارد که XY نظریه اتولوژی معتقد است که انسان دارای غریزه کُشتن است. در انسان مذکر نرمال، دو کروموزم جنسی از پدر و خشن و پرخاشگر می‌باشد. درصد کمی از افراد با یک Y از مادر و آرام و منفعل می‌باشد و کروموزم X کروموزم متولد میشوند که این کروموزم اضافه بیش از حد فرد را خشن و پرخاشگر می‌سازد. (صدیق سروستانی، ۱۳۸۷؛ Y کروموزم ۱۳۳-۱۴۱)

۳- این نظریه علت آدم‌کشی انسانها را ناشی از شرایط اجتماعی میدانند، که شامل دو نظریه "محدودیت بیرونی" و "آخرده فرهنگ خشونت" است. از دیدگاه این نظریه؛ خودکشی و آدم‌کشی اساساً یک چیزند و آن؛ کنش پرخاشگرانه ناشی از ناکامی است. این نظریه مدعی است که افرادی که به شدت دچار ناکامی شده‌اند، اگر محدودیت بیرونی ضعیفی را تجربه کرده باشند، کنش پرخاشگرانه خودگرا (درون‌گرا) یعنی خودکشی و اگر از محدودیت بیرونی قوی رنج کشیده باشند، کنش پرخاشگرانه دیگرگرا (برون‌گرا)، یعنی دیگرکشی را انتخاب میکنند، زیرا دیگران را مسئول ناکامی خود میدانند. (معاونت پیشگیری از وقوع جرم دادگستری استان قزوین، ۱۳۹۵؛ ۲۱)

و از طبقات محروم و پایین جامعه به وقوع پیوسته است. با توجه به نتایج تحقیقات، بیشترین موارد قتل از نظر انگیزه‌های ارتکاب قتل، انواع قتل‌های اجتماعی مانند: اختلافات خانوادگی، نزاع دسته جمعی، اختلافات قومی و قبیله‌ای میباشد و قتل‌های ناموسی و قتل‌های اقتصادی همچون سرقت و اختلافات مالی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. در ضمن اکثریت قتل‌های انجام یافته با استفاده از سلاح سرد بوده که بر اثر نزاع دسته جمعی اتفاق افتاده و اکثر قاتلین از وضعیت سلامت روانی نسبت به جمعیت عادی برخوردار نیستند و نهایتاً این که تحقیقات انجام گرفته در ایران نشان میدهد که محکومین ایرانی اکثراً مرد، بی سواد یا کم سواد، مجرد و از طبقات محروم جامعه هستند. (اکبری و علمی، ۱۳۹۷، ۱۴۵)

در ادامه به مهم‌ترین علل وقوع قتل عمدی و راهکارهای فقهی و حقوقی پیشگیری از این آسیب اشاره می‌شود.

خشم و غضب

یکی از مهم‌ترین علل وقوع قتل‌های عمدی، موضوع خشم و غضب میباشد. غضب در معنای لغوی عبارت است از خشم گرفتن. (دهخدا، بی تا، ۲۴۶) راغب «غضب»، را این گونه تعریف کرده است: هیجان خونین قلب و اراده بر انتقام گرفتن (راغب، ۱۳۸۷؛ ۳۷۶-۳۷۵). فقها در تعریف اصطلاحی غضب چنین بیان داشته اند: «غضب کیفیتی نفسانی است که سبب حرکت و هیجان نفس برای غلبه و پیروزی می‌شود و برای شهوت انتقام جویی می‌باشد» (خمینی، ۱۳۸۲، ج ۱؛ ۲۳۹)

در خصوص اهمیت خشم و غضب و تاثیر آن در وقوع قتل عمدی، احادیث متعددی از معصومین (علیهم السلام) بیان گردیده است. امام باقر (ع) در حدیثی می‌فرماید: «ای شیء اشد من الغضب؟ ان الرجل لیغضب فیقتل النفس التي حرم الله و یقذف المحصنة»؛ «چه چیزی از غضب سخت‌تر است؟ همانا مرد غضب می‌کند و در اثر آن مرتکب قتل نفس که خدا؛ حرام کرده می‌شود و زن پاکدامن را متهم می‌سازد». (نراقی، ۱۳۹۰، ۹۱). امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: خشم کلید همه شر و بدی‌ها است. (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲؛ ۳۰۳).

در اسلام، اظهار خشم، فقط در جهت احقاق حق و در مقابل دشمنان اسلام توصیه شده است (معماری و زمردی، ۱۳۹۴؛ ۱۱۵)

همچنین احادیث متعددی درباره اهمیت فروخوردن خشم، از معصومین (علیهم السلام) بیان گردیده است. از روایات مختلف استفاده میشود که هر کسی که خشم خود را فرو برد، ثواب شهدا را دارد و در قیامت همنشین انبیاء و شهدا و قلب او از نور ایمان پر می‌شود. (بروجردی، ۱۳۸۰، ج ۳؛ ۴۷۹).

امام علی (ع) در حدیثی میفرماید: «ایاک وَالْغَضَبَ فَأَوْلُهُ جُنُونٌ وَآخِرُهُ نَدَمٌ»؛ از خشم پرهیزید که آغازش جنون و پایانش پشیمانی است. (تمیمی، ۱۳۸۱؛ ح ۲۶۳۵)

خداوند در قرآن کریم مومنان را به کنترل خشم سفارش کرده است. خداوند در توصیف مومنان، ویژگی‌هایی را برای آنان بر شمرده که از جمله این ویژگی‌ها، عفو و بخشش در هنگام عصبانیت و خشم و صبر و تحمل آنان میباشد. قرآن کریم در توصیف مومنان میفرماید: «وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» (آل عمران ۱۳۴)؛ «و خشم خود را فرو می‌برند؛ و از مردم در می‌گذرند؛ و خداوند نیکوکاران را دوست دارد» و در آیه دیگری میفرماید: «وَ الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ» (نور/۳۷)؛ «و کسانی که از گناهان بزرگ و زشتکاری‌ها خود را به دور می‌دارند و چون به خشم درمی‌آیند درمی‌گذرند.»

بررسی‌ها نشان دهنده این واقعیت است که آستانه تحمل و تاب‌آوری جامعه کاهش یافته و تنش‌های جزئی بین افراد منجر به عکس‌العمل‌های خارج از منطوق و عرف میشود. اکثر تنش‌هایی که بین افراد جامعه واقع میشود، کم‌اهمیت میباشد، اما با واکنش و عکس‌العمل شدید پاسخ داده میشود که میتوان با صبر، بی‌اعتنایی و گذشت از وقوع اتفاقاتی غیر قابل‌جبران پیشگیری کرد.

آنچه ماشه خشونت را میکشد عامل‌های ترس، رنجش و نفرت، ناامیدی، جاه‌طلبی و خشم و نمایش است و بیشتر قتل‌ها ناشی از تضاد افراد بر سر مسائل جزئی است و از اینرو میتوان آن‌ها را قتل‌های مواجه‌ای یک‌تصمیم‌ناامید و تعداد کمی از قتل‌ها، قتل‌های انتقامی است که میتواند منعکس‌کننده عقلانی، تحقیرشدگی یا ناامیدی باشد. (صادقی فسایی، ۱۳۹۲، ۴۵)

میزان زیادی از نزاع‌های خیابانی که منجر به وقوع قتل میشود، به علت عدم کنترل خشم رخ میدهد. خشم و غضب یکی از قدرتمندترین احساسات در فرد است که اختیار رفتار و افکار انسان را به دست می‌گیرد و اگر کنترل نشود آثار و پیامدهای غیرقابل‌جبرانی را به همراه خواهد داشت. روزانه شاهد موارد متعددی از کوره در رفتن‌ها، عصبانیت‌ها و خشونت‌های متعددی هستیم که بعضاً منجر به نزاع‌های خونین و قتل میشود. در صورتی که این درگیری‌های منجر به قتل، بر سر کم‌اهمیت‌ترین موضوعات رخ می‌دهد و میتوان با کمی صبر، گذشت، چشم‌پوشی و بی‌اعتنایی از کنار آن‌ها سلامت عبور کرد. خشم جزء هیجانات منفی بشمار میرود و در بیشتر مواقع ناشی از احساسات زودگذر است. جامعه‌شناسان و روانپزشکان معتقدند خشم و غضب ارتباط محسوسی با موضوعات اقتصادی و فرهنگی دارد. عواملی نظیر بیکاری، مشکلات اقتصادی، پایین بودن میزان تحصیلات، تورم، شکاف طبقاتی، دوستان ناباب و... در وقوع قتل عمدی موثر هستند.

بنابراین به نظر می‌رسد یکی از مهم‌ترین راه‌های پیشگیری از وقوع هر جرمی کنترل عصبانیت و خشم است. قتل که به عنوان یکی از مهمترین جرائم علیه بشریت محسوب می‌شود در بیشتر موارد

ناشی از خشمی است که قاتل توانایی کنترل آن را نداشته است در حالیکه در اسلام و فقه اسلامی کنترل خشم یکی از راههایی است که جامعه کنترل می‌شود. کنترل خشم می‌تواند تا حد زیادی آمار نزاع و درگیری که منتهی به قتل یا ضرب و جرح می‌شود را پایین بیاورد. (چغازردی، ۱۳۹۵؛ ۸۹)

ترویج بی عفتی و مسائل غیر اخلاقی و نقش و تاثیر اجرای مفاد اصل هشتم قانون اساسی در پیشگیری از قتل عمدی

استفاده از ظرفیت‌های اصل هشتم قانون اساسی، می‌تواند تاثیر بسزایی در پیشگیری و کاهش وقوع جرم قتل داشته باشد.

جرم از نظر فقه اسلامی عبارت است از انجام دادن فعل، یا گفتن قول که قانون اسلامی آنرا حرام شمرده و بر فعل آن کیفری مقرر داشته است یا ترک فعل یا قول که قانون اسلام آن را واجب شمرده و بر آن ترک کیفری مقرر داشته است و این از آنجا نشأت گرفته که هرکس از اوامر و نواهی خدای تعالی سرپیچی کند برای او کیفر و مجازاتی معین شده است و آن کیفر یا در دنیا گریبانگر مجرم می‌شود و در اینصورت بوسیله امام علیه السلام یا نائب او یعنی حاکم شرع و ولی امر و فقیه جامع الشرایط یا قضات منصوب از طرف او به اجرا در می‌آید و یا کیفر، تکلیفی است دینی که مجرم برای اینکه گنااهش پوشیده و محو گردد انجام می‌دهد تا کفاره گناه او گردد یا اینکه کیفر در آخرت مجرم را معذب خواهدداشت و گناهکار در سرای دیگر به سزای عمل زشت و ناهنجار خود خواهد رسید مگر آنکه توبه مجرم مورد پذیرش خدای تعالی قرار گیرد. این تعریفی است کلی که می‌توان آن را بر اثم، معصیت و خطیئه نیز تسری داد و در این تعریف همه دارای یک ماهیت هستند و عبارتند از نافرمانی خدای تعالی و سرپیچی از اوامر و نواهی او که بدنبال آن استحقاق مجازات وجود دارد. «(فیض، ۱۳۶۹؛ ۶۹)

ارتباط امر به معروف و نهی از منکر با کاهش آسیب‌های اجتماعی بدین نحو است که رواج معروف‌ها در جامعه می‌تواند، به خودی خود از ارتکاب منکرات بکاهد. جرم قتل عمدی، یکی از سنگین‌ترین و بزرگترین جرائم در حقوق موضوعه و از جمله مهم‌ترین گناهان کبیره و منکرات در فقه می‌باشد. لذا هرچقدر امر به معروف و نهی از منکر در جامعه گسترش پیدا کند، طبعاً رواج منکری به نام قتل و بالاخص مقدمات آن کاهش محسوس و چشمگیری پیدا خواهد کرد. اکثر قتل‌های عمدی ریشه در منکراتی دارند که اگر، نهی از آن‌ها به صورت واقعی (و نه ظاهری، صوری و شعاری) صورت گیرد، بستر وقوع قتل عمدی فراهم نخواهد شد. منکراتی نظیر ارتباط نامشروع و غیر اخلاقی با نامحرم، بستر ساز بسیاری از قتل‌های عمدی یا همان قتل‌های ناموسی و جنسی هستند. منکر دیگری به

نام خشونت و عصبانیت، از دیگر منکراتی است که بستر سازی بسیاری از قتل‌های عمدی می‌باشد. از دیگر منکراتی که بستر ساز وقوع بسیاری از قتل‌های عمدی می‌باشد، دنیا طلبی و دنیا دوستی است. بسیاری از قتل‌های عمدی به علت نزاع بر سر مالکیت بر اموال و اختلافات ملکی یا مالی و یا نزاع بر سر میزان سهم الارث متوفی صورت می‌گیرد. در تعالیم اسلام از دنیا طلبی به شدت نهی شده است. در برخی روایات از آن به وصف «أَكْبَرُ الْكِبَائِرِ»، یعنی بزرگترین گناه کبیره و «أَعْظَمُ الْخَطَايَا» بزرگ‌ترین خطاها و «رَأْسُ الْفِتَنِ وَأَصْلُ الْمِحَنِ» منشأ فتنه‌ها و ریشه رنج‌ها یاد شده است. (تمیمی آمدی، ۱۳۸۱؛ ۱۳۹) دنیا طلبی دارای آثار سوء زیادی است که از جمله آن‌ها فراموشی یاد خدا، غفلت از آخرت، شعله ور شدن آتش طمع، آلودگی به انواع گناهان، تباهی خرد و اندیشه و... می‌باشد. امام علی (ع) در حدیثی می‌فرماید: «حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ» (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۱، ۱۳۰، ح ۲) «دنیا دوستی، منشأ فتنه‌ها و ریشه محنت‌ها است»

فریضه مهم و همگانی امر به معروف و نهی از منکر متکی بر مبنای ویژه‌ای است و اهداف مشخصی را هم دنبال می‌کند و در هر شرایطی با توجه به بینات، کتاب و میزان، این اصل در کار اصلاح زنان و مردان و کلیه افراد جامعه، نقش مؤثری ایفا نموده و از کار آمدی ویژه‌ای هم برخوردار است. امر به معروف و نهی از منکر به این معناست که جامعه به نوعی درمقابل قانون شکنی دیگران بی تفاوت نبوده و خود واپاشی داشته باشد؛ لذا این موضوع بیش از آن که یک مسئله حکومتی باشد، یک موضوع مردمی است تا مردم در قبال قانون شکنی دیگران حساس باشند. (توسلی و صادقی، ۱۳۹۴؛ ۵۶-۵۷)

آنچه از مجموع مفاد آیات، روایات و مدلول اصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر می‌آید این است که تحقق امر به معروف و نهی از منکر در جامعه اسلامی ابزار خوبی برای پیشگیری از وقوع جرائم و انحرافات اخلاقی است. مسئولیت دولت در اجرای امر به معروف و نهی از منکر در جامعه، مانعی برای همکاری مردم با دولت اسلامی در راه امر به معروف و نهی از منکر نخواهد بود. زیرا این آموزه‌ها نه تنها روابط شهروندان نسبت به یکدیگر را پوشش می‌دهد و هریک از آن‌ها را در قبال دیگران مسئول و پاسخگو می‌داند، بلکه مسئولیت شهروندان نسبت به دولتمردان و متصدیان بخش‌های مختلف حکومت را نیز به رسمیت می‌شناسد.

قانون‌گذار می‌تواند با اتخاذ سیاست جنایی تقنینی سنجیده و با توجه به قانون اساسی کشور و شرایط زمانی و مکانی خاص جامعه خود، زمینه مشارکت مثبت مردم و نهادهای اجتماعی را در برنامه‌های پیشگیری از جرم فراهم آورد. بنابراین از کارکردهای مهم امر به معروف و نهی از منکر فراهم سازی زمینه عمل به هنجارها و تقویت هنجارهای مورد نظر جامعه اسلامی و عمل به نیکی‌ها است. (طباطبایی شیرازی، ۱۳۹۵؛ ۸۱)

به همین مناسبت، تدوین کنندگان قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با تمسک به آیه شریفه «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ» (توبه / ۷۱)، «و مردان و زنان مؤمن همه یاور و دوستدار یکدیگرند، خلق را به کار نیکو وادار و از کار زشت منع می‌کنند» در اصل هشتم قانون اساسی، دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر، به عنوان وظیفه ی همگانی و متقابل مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت اعلام شده است که شرایط و حدود و کیفیت عناوین مذکور را قانون معین می‌کند.

بدین ترتیب، از مدلول اصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران استفاده می‌شود که تحقق امر به معروف و نهی از منکر در جامعه ی اسلامی برای پیشگیری از جرم، واجد دو جنبه ی فردی و همگانی است. از آن جهت فردی است که همه ی افراد و مسلمانان ایرانی موظفند در حد توانایی خود در اجرای امر به معروف و نهی از منکر بکوشند؛ یعنی افراد را دعوت به خیر نمایند و یا از فساد و زشتی‌ها جلوگیری کنند و همگانی است از آن جهت که واجب کفایی است. پس لازم است افرادی به این امر اقدام کنند تا از عهده دیگران ساقط شود. بدیهی است که در شرایط فعلی انجام این وظیفه ی خطیر همچنان که قانون اساسی نیز متذکر شده بر عهده حکومت جمهوری اسلامی است. به علاوه، نظر به مشکلات عملی امر به معروف و نهی از منکر فردی و عدم امکان اجرای آن در وضعیت فعلی کشورمان، تشکیل سازمان مجهزی که این وظیفه را با الهام از آیات قرآن کریم و روایات معصومین (ع) به اجرا بگذارد، از مهم‌ترین نیازهای جامعه ی اسلامی ماست و امید است که مورد توجه مسئولان امر قرار گیرد.

نقش سلاح سرد در وقوع قتل و توسعه جرم انگاری در خصوص آلت قتاله و تاثیر آن در پیشگیری از قتل عمدی

آمارها حکایت از این دارد که بیش از ۴۰ درصد قتل‌ها در کشور با سلاح سرد صورت می‌گیرد. بر اساس بررسی‌های به عمل آمده از سال ۱۳۸۰، به طور میانگین حدود ۳۵ تا ۴۵ درصد جرم قتل کشور با سلاح سرد از جمله؛ قمه، قداره، چاقو، شمشیر صورت گرفته است. همچنین در ۷۰ درصد نزاع‌های آنی، وسیله ارتکاب قتل، سلاح سرد بوده است. بی شک ممنوعیت حمل، واردات و تولید سلاح‌های سرد در کاهش قتل و جرایم دیگر مانند تجاوز جنسی، سرقت به عنف، زورگیری و... تاثیر بسزایی خواهد داشت (برگرفته از سایت اینترنتی <https://www.mashregnews.ir/news/627212>)

در مورد مصادیق آلت قتاله که شامل چه چیزی می‌شود و یا چه تعریفی دارد قانونگذار به آن اشاره‌ای نکرده است. ولی با توجه به رویه قضایی آلت قتاله را بر حسب موضع حساس تشخیص

می‌دهند. یعنی در حقیقت آلت قتاله به دو دسته تقسیم می‌شود. یکسری آلت‌هایی که ذاتا و ماهیتا کشنده هستند، مانند سلاح گرم و انواع سلاح سرد (چاقو، قمه و...) و یکسری هم آلت‌های قتاله‌ای که برحسب موضع حساس قتاله تشخیص داده می‌شوند. رای وحدت رویه‌ای که در این خصوص از دیوان عالی کشور صادر شده این است که، اگر شخص چوب را به کار ببرد، ذاتا آلت قتاله نیست اما اگر به موضع حساس مثل سر اصابت کند، می‌تواند آلت قتاله محسوب شود. پس آلت قتاله عبارت بود از آلت قتاله ذاتی و یا آلت قتاله بر حسب موضع حساس. (رزمان، ۱۳۹۷؛ ۶۷)

در ارتباط با آلت قتاله قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ در ماده ۱۷۱ اشاره کرده بود: «هر کس عمداً به دیگری جرح یا ضربی وارد آورد که منتهی به موت مجنی علیه گردد بدون این که مرتکب قصد کشتن را داشته باشد به حبس با اعمال شاقه از سه تا ده سال محکوم خواهد شد مشروط بر این که آلتی که استعمال شده است آلت قتاله نباشد و اگر آلت قتاله باشد مرتکب در حکم قاتل عمدی است». منظور مقنن در قانون مصوب ۱۳۰۴ این بوده که به کارگیری آلت قتاله خودش می‌تواند در حقیقت به نحوی جایگزین و جانشین قصد قتل شود یعنی اگر شخص آلت قتاله را به کار ببرد خود این کفایت می‌کند به این که قتلش را در حکم قتل عمد بدانیم. در سال‌های بعد از انقلاب و در بندهای «ب» و «ج» ماده ۲۰۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ و بندهای «ب» و «پ» ماده ۲۹۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، قانون‌گذار به جای آلت قتاله از عنوان «کاری کند نوعا کشنده» و از عمل نوعا کشنده استفاده کرده است. به تعبیر فقها اگر شخص عملش نوعا یا شخصا کشنده باشد می‌تواند عنوان آلت قتاله به خود بگیرد. فقها بر این نظرند که هر چند ضارب قصد کشتن نداشته باشد، اما اگر آلت، اغلب باعث قتل نمی‌شود لیکن قتل به طور اتفاقی به سبب آن واقع گردد «مانند زدن با سنگریزه و عصای سبک» در صورتی که ضارب قصد کشتن با آن را داشته باشد عمد محسوب می‌شود و اگر قصد کشتن نداشته باشد نزد اکثر فقها، قتل شبه عمد محسوب می‌گردد. (نجفی، ۱۳۹۲، ج ۲؛ ۱۳-۱۲)

بنابر این یکی از راهکارهای فقهی و حقوقی پیشگیرانه از وقوع پدیده قتل عمدی، توسعه جرم انگاری در خصوص آلات قتاله می‌باشد و چون مدنظر قانونگذار، صرفا رفتارهای منجر به قتل عمدی، از باب غلبه فعل مادی همچون ضرب و جرح، تیراندازی، چاقوکشی و... بوده و توجه کمتری به آلات اصابتی دیگر نظیر چوب و... و رفتارهای غیرمادی یا رفتارهای غیر اصابتی نظیر جادو و... نموده، بنابراین میبایست در این خصوص نیز مبادرت به جرم انگاری نماید. زیرا امکان وقوع قتل عمدی بوسیله آلات و سلاح‌های سرد دیگر و یا افعال غیر اصابتی نیز وجود دارد که این مهم میبایست مورد توجه قانونگذار قرار گرفته و نسبت به جرم انگاری آن اقدام نماید.

در نتیجه ملاحظه میشود که قانونگذار آلت قتاله را توسعه داده و نسبت به موقعیت مجنی علیه (که اگر مجنی علیه در موقعیت ضعف و ناتوانی باشد، مثل اینکه کودک یا سالمند یا بیمار باشد)، و کاری نسبت به او انجام نشده باشد که نوعاً یک بیمار یا سالمند یا کودک را به مرگ می‌رساند، این را ما نوعی آلت قتاله حساب می‌کنیم.

اجرا نشدن حکم قصاص و تاثیر تسریع در صدور حکم و اجرای قصاص در پیشگیری از وقوع قتل عمدی

تسریع در صدور حکم قطعی و سرسختانه و همچنین اجرای به موقع آن در مورد قتل‌های عمدی و سریالی می‌تواند از قتل‌های دیگر جلوگیری کند.

قرآن کریم با تأکید بر حکم قصاص قاتل، یکی از پیشرفته‌ترین و عاقلانه‌ترین برنامه‌های پیشگیری از قتل را ارائه کرده است، چرا که قصاص قاتل، سبب حیات جامعه است. (داوری و همکاران، ۱۳۹۲؛ ۷)

قصاص از جمله مهم‌ترین راهکارهای کنترلی اسلام در جهت پیشگیری عملی از بروز قتل عمدی در جامعه است.

قصاص (مقابله به مثل در جنایات عمدی) را به این دلیل قصاص می‌گویند که در تعقیب جنایت و به دنبال آن است. اینکه قرآن کریم با کلمه «اولی الالباب» عاقلان را خطاب قرار میدهد - و می‌گوید: برای شما در قصاص زندگی است - به این معناست که هر انسان که بداند در صورت کشتن دیگری، او را خواهند کشت، کسی را نمیکشد. در واقع این حکم مانع ارتکاب قتل و در نتیجه، سبب حیات و زنده ماندن مردم میشود. (قرشی، ۱۳۷۱، ج ۶؛ ۱۲)

از نگاه قرآن کریم، هدف نهایی این است که، ترس از اجرای حکم قصاص، سبب شود که افراد مستعد به ارتکاب قتل از انجام آن خودداری کنند و این دیدگاه قرآن کریم، یکی از مترقی‌ترین «الگوهای کنترلی یا همان کنترل اجتماعی»^۱ در دنیا و پاسخگوی نیازهای جامعه و بشر میباشد. کنترل اجتماعی به مکانیسم‌هایی اطلاق میشود که جامعه برای وا داشتن اعضایش به سازگاری و جلوگیری از ناسازگاری به کار میبرد. در واقع به مجموع عوامل محسوس و نامحسوس که یک جامعه در جهت حفظ معیارهای خود به کار میبرد و مجموع موانعی که به قصد جلوگیری افراد از کجروی در راه آنان قرار میدهد، گفته میشود. (ستوده، ۱۳۹۷؛ ۱۳۷)

۱- کنترل اجتماعی از جمله نظریه‌هایی است که جامعه‌شناسان و جرم‌شناسان، برای خنثی ساختن عمل مجرمانه و یافتن رفتاری اشخاص در اجتماع مطرح می‌نمایند. منشاء کج

سازوکار یا مکانیسم اجرای قصاص در پیشگیری از قتل عمدی بدین گونه است که اشخاص برای انجام یک رفتار خاص، نیاز به انگیزه دارند. لذت‌ها و پاداش ابزار مناسبی برای ایجاد انگیزه هستند. مجازات قصاص، ابزار مناسبی برای کاستن انگیزه و میزان دستیابی شخص به لذت‌ها و پاداش کجروی در آسیب و رفتار نابهنجار قتل است. نتیجه این وضع آن است که بواسطه ترس از اجرای قصاص، در عمل، شاهد کاهش محسوس رفتارهای نابهنجاری که منجر به قتل میشوند، خواهیم بود.

یکی از اهداف مجازات‌ها ارباب است که زمانیکه جامعه از جدیت قانونگذار و واحد اجرا در اجرای قصاص مطمئن شوند کمتر پیش می‌آید به دنبال این جرائم بروند. از طرفی اجرای فوری قصاص باعث ایجاد امنیت روانی در جامعه و آرامش خانواده مقتول خواهد شد. هر چند در سال‌های اخیر اطلاع دادرسی دامنگیر نظام قضایی شده است و از طرفی چند مرحله بودن رسیدگی باعث شده اجرای قصاص چند سالی طول بکشد. با این وجود اجرای قصاص می‌تواند عاملی در راه پیشگیری از قتل‌ها و سایر مجازات‌ها باشد.

اجرای قصاص می‌تواند یکی از مهم‌ترین راهکارهای پیشگیری از قتل عمدی باشد. اجرای قصاص، موجب عبرت آموزی برای دیگران است و یکی از راهکارهای پیشگیری از پیامدهای اجتماعی قتل محسوب می‌شود. اسلام در مواردی به صاحبان حق - نه به مجریان قانون - سفارش به عفو و گذشت می‌کند که موجب جرأت و جسارت بر جرم و جنایت نگردد و در مواردی که گذشت، مجرمان را گستاخ می‌کند، عفو و بخشش، اشتباه است و اسلام دستور به مقابله به مثل می‌دهد. بنابراین باید گفت یکی از ویژگی‌های مجازات خوب این است که در حد ممکن بازدارنده باشد از این رو مجازات مؤثری که برای قتل عمد می‌توان در نظر گرفت همان قصاص است که بهترین عامل بازدارنده قتل عمد در جامعه و عامل اصلی در پیشگیری از قتل است.

فقر، بیکاری و مشکلات معیشتی

بیش از نیمی از محکومان به قتل، افراد کارگر و کم سواد جامعه میباشند، دولت با از بین بردن زمینه‌های جرم، همچون فقر، محرومیت از تحصیل و همچنین فراهم نمودن حداقل امکانات زندگی و رفاهی برای افراد جامعه میتواند در کاهش آمار قتل اثر گذار باشد. (اکبری و علمی، ۱۳۹۷؛ ۱۵۲) شواهد تجربی نشان میدهد رابطه مستقیمی بین بیکاری و آسیبهای اجتماعی قتل عمد، سرقت و خودکشی وجود دارد. (عباسی نژاد و همکاران، ۱۳۹۱، ۶۵)

نتایج تحقیقات نشان میدهد که نرخ بیکاری و تورم اثر مثبتی بر میزان جرم و جنایت در ایران دارد؛ به طوری که با یک واحد افزایش نرخ بیکاری و تورم، میزان جرم و جنایت به ترتیب ۲/۰۲ و ۱/۵۸ واحد افزایش می‌یابد. (ابراهیمی و چاکر زهی، ۱۳۹۴؛ ۱۱۳)

شرایط اقتصادی جامعه، بدون شک یکی از مهمترین مولفه‌های موثر بر نوع و میزان جرایم است و تلاش برای تبیین ارتباط فقر و جرم بر اساس ارتباط بین عواملی نظیر: سوء تغذیه، خانه مسکونی غیربهداشتی، ازدحام و شلوغی محل زندگی و انجام فعالیت‌های غیرقانونی که به عنوان نتیجه‌ای از ناامیدی در کنار ناتوانی برای غلبه بر این شرایط است، صورت گرفته است. می‌توان گفت فقر به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم باعث افزایش فعالیت‌های مجرمانه می‌شود. بنابراین، استدلال می‌شود که در هر جامعه‌ای میزان جرم رابطه مستقیمی با میزان فقر دارد و افزایش فقر به افزایش جرم منجر می‌شود. فشار تورم می‌تواند به بی مسئولیتی و در نتیجه سبب انحرافات اجتماعی منجر شود. بررسی رابطه میان جرم و بیکاری حکایت از ارتباط مستقیم این دو عامل دارد؛ به طوری که با افزایش بیکاری در بین جوانان بالای ۳۰ سال، نرخ جرم در جامعه افزایش یافته و هم جهت با این عامل، نقش درآمد در ارتکاب جرم نشان می‌دهد در سطوح درآمدی پایین، احتمال ارتکاب جرم افزایش می‌یابد (همان منبع؛ ۱۱۴)

از نظر اسلام ابلیس و نفس اماره بر شخص بیکار تسلطی بیشتری دارند و لذا او در معرض فریب افزونتری است. انسانی که مشغول انجام کاری است و فعالیت فکری یا عملی انجام می‌دهد، در مقایسه با شخص فارغ و بیکار، زمینه‌ای نسبتاً نامساعد برای تسلط شیطان در خود ایجاد کرده است. یکی از علت‌های به وجود آمدن آسیب اجتماعی، بیکاری است. از دیدگاه معصومین (علیهم السلام) بیکاری یکی از علت‌های ایجاد انحراف و کجروی در افراد است. پیامبر اکرم (ص) در حدیثی، افراد بیکار و تنبلی را که تن به کار نمی‌دهند، مورد مذمت قرار داده و می‌فرمایند: «مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ أَلْقَى كَلَّهُ عَلَى النَّاسِ، مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ ضَيَعَ مِنْ يَوْمٍ» (حرانی، ۱۳۹۴، ۳۷)؛ «از رحمت خدا به دور است کسی که زندگی خود را به گردن دیگری بیندازد. ملعون است، ملعون، کسی که اعضای خانواده اش را در اثر ندادن نفقه تباه کند». بیکاری یک جوان نه تنها موجب از میان رفتن استعدادهای درونی خود می‌شود و او را به فردی تن پرور و بی خاصیت مبدل می‌سازد، بلکه بیکاری به عنوان یک معضل و بیماری اجتماعی، یک جوان مسلمان پاک و سالم را، دچار انواع مفاسد اخلاقی و اجتماعی و بیماری‌های روحی و روانی خواهد ساخت. بی شک یکی از علت‌های مهم وقوع قتل، بیکاری افراد می‌باشد.

یکی دیگر از مبانی فقهی جهت کاهش و حل آسیب‌های اجتماعی، توجه به کار و تلاش است. توجه به مسئله کار به عنوان یکی از راهکارهای رفع فقر و تلاش برای امرار معاش و ادامه حیات از دیر باز مورد توجه قرار گرفته است و اسلام اهمیت دو چندانی به آن نهاده است. در این خصوص امام سجاد

(ع) فرموده اند: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ» (محمدی ری شهری، ۱۳۷۸، ج ۱۱، ۵۱۸۸)؛ بار خدایا، من از غم و اندوه و ناتوانی و تنبلی به تو پناه می‌برم. لذا کار و تلاش یکی از راهکارهای پیشگیری از آسیبهای اجتماعی از جمله قتل است که انسان به موجب آن از گرفتار شدن در مشکلات و نابسامانی‌های اجتماعی مصون خواهد ماند. بنابراین با هدف دستیابی به چشم انداز کاهش وقوع نرخ قتل عمدی و پیشگیری از آن، مبیایست دولت توجه ویژه و خاصی به موضوع بیکاری جوانان داشته باشد و سیاست‌های مناسبی را در جهت کاهش نرخ بیکاری و تورم در دستور کار خود قرار دهد.

بدین منظور راهکارهایی که برگرفته از مبانی فقهی و حقوقی و با هدف پیشگیری از وقوع قتل عمدی میباشد، پیشنهاد میگردد. ایجاد زمینه اشتغال و بهبود وضعیت معیشتی و درآمد مکفی برای افراد جامعه، مبارزه با بی سوادی، ریشه کن کردن فقر، کم کردن فاصله طبقاتی، توسعه عدالت اقتصادی و اجتماعی، توزیع متوازن ثروت، مبارزه با اعتیاد و حاشیه نشینی، افزایش مسئولیت پذیری در افراد جامعه، قانون مداری و نهادینه کردن قانون پذیری، استفاده از ظرفیت‌های رسانه‌های جمعی مانند صدا و سیما، فضای مجازی و...، استفاده از ظرفیت نهادهایی مانند آموزش و پرورش، وزارت علوم، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و... با هدف ارتقاء سطح علمی و آگاهی مخاطبان در خصوص موضوعاتی نظیر کنترل خشم و عصبانیت، کنترل هیجانات منفی و زود گذر، نحوه مدیریت خشونت‌های آنی و لحظه‌ای، نحوه برخورد با شخص یا اشخاصی که مستعد ایجاد نزاع و درگیری فیزیکی هستند، آموزش تاب آوری و افزایش آستانه تحمل و...، حذف برنامه‌هایی که ترویج خشونت مینمایند، استفاده از ظرفیت مددکاران اجتماعی، مشاوران، روانشناسان، روانپزشکان و جامعه شناسان در مدارس، دانشگاه‌ها، رسانه‌ها، و کانون‌های اصلاح و تربیت و ندامتگاه‌ها، تقویت نهادهای قضایی و بهره‌گیره این نهادها از متخصصان امر، برنامه ریزی با هدف ارتقاء سطح تحصیلات و آگاهی افراد جامعه، برنامه ریزی، آموزش و فراگیری مهارت‌های زندگی نظیر کنترل خشم و بالا بردن آستانه تحمل و افزایش تاب آوری افراد جامعه در مقابل آسیب‌های اجتماعی، آموزش افراد جامعه در مواجهه با آسیب‌های اجتماعی و حل آنها، اهتمام به اجرای فرائض و آموزه‌های دینی و مذهبی، مبارزه بی‌امان، مداوم، مستمر، هدفمند و برنامه ریزی شده با فرهنگ ابتدال و سبک زندگی غربی، آموزش فرهنگ عذر خواهی و عذر پذیری، آموزش و نهادینه کردن فرهنگ گذشت و چشم پوشی از خطا و اشتباهات دیگران، پرهیز از حسادت، پرهیز از رذایل اخلاقی نظیر دنیا طلبی و مادی گرایی و دوری از طمع ورزی، مال اندوزی و...، فراگیری مکارم الاخلاقی نظیر قناعت در اقتصاد، معیشت و امورات مالی، حلم، بردباری و چشم پوشی در برابر اشتباهات دیگران، پرهیز از کینه ورزی، پرهیز

از تنبلی و سستی، بالا بردن سطح قبح اجتماعی اعمالی نظیر ارتباط با نامحرم، استفاده از مشروبات الکلی، از جمله راه کارهای مؤثر در کاهش نرخ قتل می‌باشد.

نتیجه گیری

پدیده آسیب‌های اجتماعی یکی از انکار ناپذیرترین واقعیت‌های جامعه ما، همانند دیگر جوامع می‌باشد و یکی از سنجیده‌ترین روشها برای مهار آن، اعمال راهکارهای پیشگیرانه می‌باشد. گسترش تامل برانگیز آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای نابهنجار در اشکال مختلف در کشور، موجب جریحه دار شدن عواطف و احساسات جامعه اسلامی شده، فلذا موضوع حراست و صیانت از مرزها و کیان دینی جامعه و ارزش‌های اسلامی و الهی، به یک مسئله اجتماعی تبدیل شده است. ضرورت و دغدغه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفع آثار زیانبار آن، و از طرفی فقدان تحقیقات منسجم، منظم و پیوسته‌ای در این زمینه؛ که بر مبنا و محوریت علوم انسانی اسلامی باشد؛ نگارنده را بر آن داشت؛ که با ارائه راه حل‌های علمی و در عین حال کاربردی، با استفاده از ظرفیت‌های فقه و متون دینی و بعضا علم حقوق، جامعه شناسی و...، راهکارهایی جهت پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی قتل را مد نظر قرار دهد. راه حل‌های ارائه شده در رابطه با پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی قتل، بیشتر با محوریت علم جرم شناسی یا جامعه شناسی بوده و هم چنین، بخش عمده تحقیقات صورت گرفته در حوزه علوم اشاره شده برگرفته از منابع علوم انسانی غربی و سکولار بوده و توجه کمتری به علم فقه و حقوق اسلامی شده است. پس فقه توانایی و ظرفیت شایسته‌ای در این عرصه دارد و باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد. دین اسلام برنامه‌ جامعی برای کنترل و پیشگیری از جرم دارد. بنابراین، استخراج آموزه‌های اسلامی در این باره می‌تواند کمک مؤثری به مسئولان نظام اسلامی برای مقابله با آسیب‌های اجتماعی باشد. هدف اصلی از تحقیق حاضر، شناسایی مهم‌ترین علل وقوع قتل عمدی و همچنین ارائه راهکارهای فقهی و بعضا حقوقی پیشگیری از وقوع قتل عمدی، به عنوان یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی با روش توصیفی و تحلیلی است. قتل بزرگترین تعرض به تمامیت جسمانی اشخاص است. نتایج پژوهش حاضر نشان دهنده این مطلب است که با مذاقه در منبع غنی فقه پویای اسلامی میتوان راهکارهایی در جهت پیشگیری از وقوع پدیده قتل عمدی ارائه داد که تا حدود زیادی در پیشگیری و کاهش ایجاد این آسیب، نقش و تاثیر بسزایی خواهند داشت. یکی از آثار مهم پیشگیری از وقوع آسیب قتل عمدی، افزایش احساس امنیت در سطح جامعه میباشد. بررسی و پژوهش در موضوع قتل عمدی نسبت به آسیب‌های اجتماعی دیگر از آن از چند جهت دارای اهمیت است. اولاً: اینکه، در جرائم یا آسیب‌های اجتماعی دیگر امکان جبران خسارت برای فردی که آسیب دیده وجود دارد، امادر مورد قتل با توجه به اینکه حیات از فرد مقتول

گرفته شده است، لذا امکان بازگشت حیات و زندگی مجدد برای وی میسر نیست. ثانياً: بازتاب‌های منفی و آثار مخرب روانی شدیدتری که این آسیب، نسبت به سایر آسیب‌های اجتماعی، به جامعه وارد می‌نماید. ثالثاً: ایجاد مشکلات اقتصادی که برای خانواده مقتول به همراه خواهد داشت. رابعاً: قتل به عنوان أم الجنايات شناخته می‌شود. زیرا این آسیب نسبت به آسیب‌های دیگر از لحاظ شدت صدمات و نتایج آن از اهمیت بیشتری برخوردار می‌باشد و نمیتوان آن را با سایر آسیب‌ها مقایسه کرد. بروز پدیده قتل عمدی، معلول علل و عوامل مختلفی است، اما در پژوهش حاضر به مهم‌ترین علل وقوع قتل عمدی در ایران پرداخته شده که عبارتند از: خشم و غضب، قتل‌های ناموسی، بکارگیری سلاح سرد مانند قمه، چاقو، چوب و...، اجرا نشدن حکم قصاص به علل مختلفی نظیر گذشت اولیاء دم یا تاخیر در اجرای آن، فقر، بیکاری و مشکلات معیشتی. در همین راستا و با استفاده از ظرفیت‌های فقه پویا و انور و همچنین حقوق موضوعه، میتوان راهکارهایی را با هدف پیشگیری از بروز پدیده قتل عمدی ارائه نمود. راهکارهایی نظیر ایجاد زمینه اشتغال و بهبود وضعیت معیشتی و درآمد مکفی برای افراد جامعه، مبارزه با بی سوادگی، ریشه کن کردن فقر، کم کردن فاصله طبقاتی، توسعه عدالت اقتصادی و اجتماعی، توزیع متوازن ثروت، مبارزه با اعتیاد و حاشیه نشینی، افزایش مسئولیت پذیری در افراد جامعه، قانون مداری و نهادینه کردن قانون پذیری، استفاده از ظرفیت‌های رسانه‌های جمعی مانند صدا و سیما، فضای مجازی و...، استفاده از ظرفیت نهادهایی مانند آموزش و پرورش، وزارت علوم، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و... با هدف ارتقاء سطح علمی و آگاهی مخاطبان در خصوص موضوعاتی نظیر کنترل خشم و عصبانیت، کنترل هیجانات منفی و زود گذر، نحوه مدیریت خشونت‌های آنی و لحظه‌ای، نحوه برخورد با شخص یا اشخاصی که مستعد ایجاد نزاع و درگیری فیزیکی هستند، آموزش تاب آوری و افزایش آستانه تحمل و...، حذف برنامه‌هایی که ترویج خشونت مینمایند، استفاده از ظرفیت مددکاران اجتماعی، مشاوران، روانشناسان، روانپزشکان و جامعه شناسان در مدارس، دانشگاه‌ها، رسانه‌ها، کانون‌های اصلاح و تربیت و ندامتگاه‌ها، تقویت نهادهای قضایی و بهره‌گیره این نهادها از متخصصان امر، برنامه ریزی با هدف ارتقاء سطح تحصیلات و آگاهی افراد جامعه، برنامه ریزی، آموزش و فراگیری مهارت‌های زندگی نظیر کنترل خشم و بالا بردن آستانه تحمل و افزایش تاب آوری افراد جامعه در مقابل آسیب‌های اجتماعی، آموزش افراد جامعه در مواجهه با آسیب‌های اجتماعی و حل آنها، اهتمام به اجرای فرائض و آموزه‌های دینی و مذهبی، مبارزه بی‌امان، مداوم، مستمر، هدفمند و برنامه ریزی شده با فرهنگ ابتدال و سبک زندگی غربی، آموزش فرهنگ عذر خواهی و عذر پذیری، آموزش و نهادینه کردن فرهنگ گذشت و چشم پوشی از خطا و اشتباهات دیگران، پرهیز از حسادت، پرهیز از ردایلی اخلاقی نظیر دنیا طلبی و مادی گرایی و دوری از طمع ورزی، مال اندوزی و...، فراگیری مکارم الاخلاقی

نظیر قناعت در اقتصاد و امورات مالی، حلم، بردباری و چشم پوشی در برابر اشتباهات دیگران، پرهیز از کینه ورزی، پرهیز از تنبلی و سستی، بالا بردن سطح قبح اجتماعی اعمالی نظیر ارتباط با نامحرم و ارتباطات غیر اخلاقی و غیر شرعی.

منابع و مأخذ

- قرآن کریم
- ابراهیمی، مهرزاد؛ چاکر زهی، عبدالوهاب (۱۳۹۴). ارتباط میان نرخ جرم و جنایت با تورم و بیکاری در ایران، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، ۴(۲)، ۱۲۷-۱۱۳
- افتخاری، علی؛ قربانی، مظاهر؛ قره داغی، جابر (۱۳۸۴). بررسی روش‌ها و انگیزه‌های مختلف قتل در تهران بزرگ و عوامل مرتبط با آن از اول مهر ۱۳۸۲ تا شهریور ۱۳۸۳، مجله پزشکی قانونی، ۱۱(۴)، ۱۸۴-۱۷۹
- اکبری، ابراهیم؛ علمی، محمود (۱۳۹۷). بررسی عوامل اجتماعی-اقتصادی مرتبط با وقوع نوع قتل در استان آذربایجان شرقی در سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۹۰، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی، ۱۰(۳۸)، ۱۵۳-۱۳۹
- آمار قتل در ایران (۱۱ اردیبهشت ۱۴۰۲). مصاحبه با سردار محمد قنبری، رئیس پلیس آگاهی فراجا، کد خبر: ۸۳۷۴۸۳، برگرفته از سایت اینترنتی <https://aftabnews.ir/fa/news/837483>
- آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۴۱۰ ه. ق.). مجموعه من کلمات و حکم الإمام علی علیه‌السلام غرر الحکم و درر الکلم، چاپ دوم، مصحح: سید مهدی رجایی، قم، انتشارات دارالکتاب اسلامی
- بروجردی، سید حسین (۱۳۸۰). جامع احادیث الشیعه؛ جلد ۱۳؛ قم، انتشارات المهر
- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۸۱). تصنیف غررالحکم و درر الکلم، چاپ اول، مشهد، انتشارات ضریح آفتاب
- توسلی، محمد حسن؛ صادقی، محمد امین (۱۳۹۴). آموزه‌های اسلامی پیشگیری از جرم، فصلنامه بصیرت و تربیت اسلامی، ۱۲(۳۲)، ۷۳-۴۳
- چغازردی، مصطفی (۱۳۹۵). اشتباه در قتل عمد در رویه قانون گذاری ایران، انتشارات فرزندگان دانشگاه

- چیت ساز، احمد (۱۳۸۸). حرکات غیرطبیعی با منشأ سایکوژنیک، **مجله دانشکده پزشکی اصفهان**، ۲۷(۱۰۳)، ۸۸۲-۸۸۳
- حرانی، حسن بن علی بن الحسن بن شعبه (۱۳۹۴). **تحف العقول**، چاپ نهم، قم، مؤسسه انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه
- حکمت، سعید (۱۳۷۰). **روانپزشکی کیفری**، تهران، انتشارات گونتبرگ
- خمینی، روح‌الله (۱۳۸۲). **شرح چهل حدیث «جنود عقل و جهل»**؛ زبان فارسی؛ جلد ۱؛ چاپ هفتم، قم، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)
- خمینی، سید روح‌الله (۱۳۹۹). **تحریر الوسيله**، جلد دوم، چاپ سوم، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)
- داوری، محمد؛ صدیق اورعی، غلامرضا؛ عبد خدایی، محمد سعید (۱۳۹۲). **راهکارهای کنترل اجتماعی خشن از دیدگاه قرآن کریم**، **فصلنامه اسلام و علوم اجتماعی**، ۵(۹)، ۳۴-۷
- دهخدا، علی اکبر (بی تا). **لغت نامه دهخدا**، ج ۳۳، تهران، انتشارات سیروس
- راغب اصفهانی، حسین (۱۳۸۷). **مفردات الفاظ قرآن کریم**، ترجمه: حسین خداپرست، چاپ اول، قم، انتشارات نوید اسلام
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ ق). **المفردات فی غریب القرآن**، چاپ اول، دمشق، دارالعلم الدارالشامیه
- رزمان، علی (۱۳۹۷). **کشف جرم قتل در رسیدگی‌های قضایی**، انتشارات قانون یار
- زنگی آبادی، علی؛ پرهیز، فریاد؛ خیامباشی، احسان (۱۳۹۳). **تحلیل زمانی-مکانی آسیب‌های اجتماعی مرتبط با مواد مخدر (مطالعه موردی: منطقه ۲۱ شهر تهران)**، **فصلنامه پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی**، ۴(۹)، ۹۵-۱۱۶
- ستوده، هدایت (۱۳۹۷). **آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات)**، تهران، انتشارات آوای نور
- سهم ۴۰ درصدی سلاح سرد در قتل‌های کشور (۱۴ شهریور ۱۳۹۵). **مصاحبه با سردار محمد رضا مقیمی، رئیس پلیس آگاهی ناجا، کد خبر: ۶۲۷۲۱۲**، برگرفته از سایت اینترنتی <https://www.mashreghnews.ir/news/627212>
- شیرزاد، جلال؛ دهنوی، مصطفی (۱۳۹۱). **عوامل مؤثر بر وقوع قتل‌های عمدی**، نشریه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، بهار ۱۳۹۱، ۷(۱)، ۹۱-۱۱۳

- صادقی فسایی، سهیلا (۱۳۹۲). تیپولوژی قتل براساس چند روایت، نشریه بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۴(۱)، ۴۵-۸۶
- صدیق سروسستانی، رحمت الله (۱۳۸۷). آسیب شناسی اجتماعی، چاپ دوم، تهران، انتشارات سمت
- طباطبایی شیرازی، سید مجتبی (۱۳۹۵). امر به معروف و نهی از منکر در شرع و قانون و تأثیر آن در پیشگیری از جرم، تهران، انتشارات آفتاب گیتی
- عباسی نژاد، حسین؛ رضانی، هادی؛ صادقی، مینا (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین بیکاری و جرم در ایران: رهیافت داده‌های تلفیقی بین استانی، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، ۲۰(۶۴)، ۶۵-۸۶
- فیض، علیرضا (۱۳۶۹). مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- قرشی، سید علی اکبر (۱۳۷۱). قاموس قرآن، جلد ۶، تهران، انتشارات دارالکتب الاسلامیه
- کریمی، عبدالوهاب (۱۳۸۹). پیشگیری از جرم از منظر قرآن، فصلنامه معرفت، ۱۴۸(۱)، ۹۲-۷۳
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ ق). کافی، چاپ چهارم، جلد ۲، تهران، دارالکتب الاسلامیه
- کوپایی، محمد باقر؛ بشارتی فرد، اشرف (۱۳۹۶). بررسی جامعه‌شناختی عوامل و ریشه‌های فرهنگی بروز قتل در ایران، ماهنامه آفاق علوم انسانی، ۸(۱)، ۲۷-۳۷
- محقق حلی، جعفر بن حسن (۱۳۸۴). شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، جلد ۴، چاپ سوم، قم، انتشارات موسسه المعارف الاسلامیه
- محمدی ری شهری، محمد (۱۳۷۸). میزان الحکمه، جلد ۱۱، چاپ اول، قم، موسسه فرهنگی دارالحدیث
- مصطفوی، حسن (۱۳۶۰). التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، جلد ۹، تهران، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب
- معاونت پیشگیری از وقوع جرم دادگستری استان قزوین (۱۳۹۵). پیشگیری از سرقت خودرو و لوازم آن، انتشارات گیوا
- معماری، داود؛ زمردی، رسول (۱۳۹۴). خشم و مدیریت آن در قرآن کریم، نشریه سراج منیر، ۶(۱۸)، ۱۱۵-۱۳۶

- نجفی، محمد حسن (۱۳۹۲). **جواهر الکلام**، جلد ۲، محقق: ابراهیم سلطانی نسب، بیروت، انتشارات دار الحیات
- نراقی، احمد بن محمد مهدی (۱۳۹۰). **جامع السعادات**، مترجم: کریم فیضی، زبان فارسی، جلد ۱، چاپ سوم، قم، انتشارات قائم آل محمد (ص)
- وروایی، اکبر و سهرابی، منوچهر (۱۳۹۸). **پیشگیری از جرم «با رویکرد خود کنترلی از منظر عرفان اسلامی - ایرانی»**، چاپ اول، تهران، انتشارات آریاداد